

2ο μετασυμπόσιο της εψσε - ipso p. marty

15 Νοεμβρίου 2014

Συζήτηση της ομιλίας της Α. Ποταμιάνου,

«Αντιφώνησης επί των ομιλιών του συμποσίου»

Όλγα Μαράτου ¹

Η αντιφώνηση της Άννας Ποταμιάνου στο 2^ο Συμπόσιο της Ελληνικής Ψυχοσωματικής Εταιρείας τον περασμένο Μάρτιο ήταν ήδη μια συζήτηση – σχολιασμός και ομιλιών – οι οποίες παρουσιάστηκαν στο πλαίσιο των Ελληνικών συμποσίων, ήταν όμως κυρίως ένας εσωτερικός διάλογος που έχει η Ποταμιάνου με τους ιδρυτές και συνεχιστές της Ψυχοσωματικής Σχολής του Παρισιού, της οποίας είναι μέλος και στην οποία έχει ουσιαστικά συνεισφέρει εδώ και πολλά χρόνια.

Θεωρούμε τιμή και προνόμιο που μας ζητήθηκε να συζητήσουμε αυτήν την ομιλία και θέλουμε να ευχαριστήσουμε τους οργανωτές του Μετασυμποσίου γι' αυτή την πρόσκληση-πρόκληση.

Θα σταθούμε και εμείς με τη σειρά μας σε μερικά σημεία που θεωρήσαμε σημαντικά να τονίσουμε για να επανέλθει ο διάλογος μεταξύ όλων μας: και των υποστηρικτών της ψυχοσωματικής προσέγγισης και των αξιολογητών-κριτών της για να υποστηρίξουμε και την άποψη της Άννας Ποταμιάνου πως η κρίση είναι και μια αξιολόγηση.

Όταν λοιπόν βρισκόμαστε μπροστά σε μια ρήξη της συνήθους σιωπής του σώματος, όταν δηλαδή υπάρχουν σωματικά συμπτώματα, η Ποταμιάνου αναρωτιέται αν πρόκειται για καθήλωση, για αποσυνδέσεις των επενδύσεων ή παρακολουθούμε μια αναρχική αποδιοργάνωση. Σε αυτή την τοποθέτηση δεν είναι σαφές αν διαφοροποιείται αυτός που έρχεται για ανάλυση έχοντας ήδη ένα σωματικό σύμπτωμα ή μια ασθένεια από εκείνον που παρουσιάζει το σύμπτωμα ή την ασθένεια κατά τη

---

¹ Στο 2^ο Μετα - Συμπόσιο της Ελληνικής Ψυχοσωματικής Εταιρείας, Αθήνα 15 Νοεμβρίου 2014.

διάρκεια μιας ανάλυσης. Και επί πλέον, η σημασία της στιγμής που παρουσιάζεται το σύμπτωμα ή η ασθένεια και πώς επηρεάζει την πορεία της θεραπείας.

Η καθήλωση παραπέμπει είτε στην ιδέα ελλειμμάτων της ψυχικής εξέλιξης ή ακόμα σε παλινδρομικές κινήσεις του ψυχισμού μπροστά σε κάτι που βιώνεται ως τραυματικό. Αυτές οι παλινδρομικές κινήσεις είναι τις περισσότερες φορές αναστρέψιμες, μας διευκρινίζει η Ποταμιάνου, και τις συναντούμε σε νευρωτικές δομές. Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να παρατηρήσουμε πως οι παλινδρομικές κινήσεις φαίνεται πως διαφέρουν στις νευρωτικές δομές σε σχέση με τις παλινδρομήσεις του ψυχοσωματικού ασθενούς. Γι' αυτό η Ποταμιάνου υποστηρίζει πως θα πρέπει να κρατήσουμε τον όρο 'καθήλωση' για την τάξη του νοητικού και προτείνει τον όρο «δέσμα» για το σημείο στο οποίο σταματά η παλινδρομική φορά στη σωματική τάξη (σελ. 2 της αντιφώνησης).

Η αναρχική αποδιοργάνωση των ψυχικών λειτουργιών, από την άλλη, μας παραπέμπει είτε σε μια οριακή δομή είτε και σε ένα παροδικό ψυχωτικό επεισόδιο. Το ψυχωτικό επεισόδιο, όπως και η ψύχωση, δεν απασχολούν την ψυχοσωματική προσέγγιση γιατί η ψυχοποίηση λειτουργεί, έστω και με σοβαρές αποκλίσεις ή διαταραχές.

Και στις δύο αυτές περιπτώσεις (της αντιστρέψιμης παλινδρομικής κίνησης των νευρωτικών και της ψύχωσης) φαντάζομαι πως ο καθένας μας χρησιμοποιεί τα εργαλεία που η θεωρητική του συγγένεια με τις ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις του υπαγορεύει. Παραμένει όμως η οριακή δομή, την οποία ο Marty αποκαλούσε νεύρωση χαρακτήρα, με την ορολογία της εποχής του και όπου υπάρχουν ευθραυστότητα του Εγώ, δυσκολίες ψυχοποίησης, συνδέσεων και συμβολοποίησης.

Η τρίτη περίπτωση, όπου δηλαδή υπάρχουν ενορμητικές αποσυνδέσεις, είναι, μας φαίνεται, ιδέα-κλειδί για να κατανοήσουμε καλύτερα την ψυχοσωματική προσέγγιση. Η αποσύνδεση των ενορμήσεων επιφέρει παλινδρόμηση που φτάνει ως το 'δέσμα' και έτσι η σωματική τάξη (κατά την έκφραση του Marty) έρχεται στο προσκήνιο και ο ψυχαναλυτής καλείται να ασχοληθεί με αυτό. Μετά την πτώχευση και τον μερικό θάνατο της ψυχικής ζωής, ο ασθενής – και ο θεραπευτής του - έχουν να αντιμετωπίσουν την έκπτωση σωματικών λειτουργιών, ακόμα και τον φυσικό θάνατο που πιθανόν ελλοχεύει στο τέλος μιας τέτοιας πορείας. Ο ψυχαναλυτής παρακολουθεί την πορεία αυτή, ως αγρυπνούσα μητέρα κατά την έκφραση της Ποταμιάνου, ή

«δανείζει» τη δική του δυνατότητα του προσυνειδητού για συνδέσεις, κατά την έκφραση της Άιζενστάιν, σε μια προσπάθεια να μειώσει τις επιπτώσεις από τις επιθέσεις της ενόρμησης θανάτου και να επαναφέρει την ικανότητα για ψυχοποίηση. Ένα ερώτημα που θέλουμε να απευθύνουμε στην Άννα Ποταμιάνου είναι ποιές είναι οι αλλαγές του πλαισίου και των τεχνικών μας με ένα τέτοιο ασθενή; Είναι το ντιβάνι - που ευνοεί την παλινδρόμηση - το ενδεδειγμένο πλαίσιο; Είναι η ερμηνεία και η ουδετερότητα δυνατές;

Άλλα θέματα για συζήτηση

1. Η χρηστική σκέψη μπορεί να θεωρηθεί άμυνα στην επαναλαμβανόμενη παλινδρομική κίνηση του ψυχισμού του ψυχοσωματικού αρρώστου, ή υπάρχει στη δομή του ως προστατευτικός τρόπος επιβίωσης; Ο Smadja τη θεωρεί κεντρική στην ψυχική λειτουργία του ψυχοσωματικού ασθενούς, τόσο που ακολουθώντας τον Pierre Marty, να ονομάζει τη ζωή του ολόκληρη «χρηστική» ή «μηχανιστική» όπως έχει μεταφραστεί στα αγγλικά και στα ελληνικά (Smadja Cl. “*La vie opératoire. Etudes psychanalytiques*”, Παρίσι, P.U.F., 2001).

2. Ο Freud, στο *Σχεδιάσμα*, αναφέρει πως σε μερικούς ασθενείς, η ώση αυτοσυντήρησης έχει αντιστραφεί – σαν να στοχεύει μόνο στη βλάβη του εαυτού και στην αυτο-καταστροφή. Είναι σαν οι υπερβάλλουσες ποσότητες της καταστροφικής ενόρμησης να κατευθύνονται προς τα μέσα, γράφει, και καταλήγει: «... πρέπει να παραδεχτούμε πως πρόκειται για μια περίπτωση την οποία δεν έχουμε ακόμα πλήρως εξηγήσει...» (Freud S. (1938/1940). An outline of psycho-analysis. *S.E. XXIII*, p. 180). Νομίζω πως είναι η δεύτερη φορά που ο Freud αναρωτιέται για το πεπρωμένο της ενόρμησης της αυτο-συντήρησης, η πρώτη ήταν στο *Πέραν της αρχής της ηδονής*, ακριβώς δηλαδή στην αλλαγή από την πρώτη στη δεύτερη θεωρία του και την ανακάλυψη της ενόρμησης θανάτου (βλ. Laplanche et Pontalis, p. 221-222)². Πώς το συζητούν αυτό οι ψυχοσωματιστές;

---

² After 1920 a new dualism is brought forward—that between death instincts* and life instincts*. At first Freud hesitates (6a) as to the position of the self-preservative instincts in this scheme: he begins by classing them among the death instincts, asserting that they merely institute detours which express the fact that ‘the organism wishes to die only in its own fashion’ (6b); but he reverses this position immediately and treats the preservation of the individual as a particular instance of the work of the life instincts. (Οι αναφορές 6a και 6b είναι στο *‘Beyond the pleasure principle’*.)

3. Η παλινδρομική φορά ως άμυνα σε κάτι τραυματικό συνεπάγεται και τυπική (formal) παλινδρόμηση; Σκέφτομαι την εικονοποίηση (figurabilité), με την οποία ασχολήθηκαν οι Bottela. Ίσως ένα κλινικό παράδειγμα θα βοηθούσε περισσότερο στη διατύπωση του ερωτήματος. Έχω στο νου ένα χαρακτηριστικό στοιχείο από όνειρα ενός ασθενούς που τείνει συχνά να σωματοποιεί. Αυτό που θυμάται συνήθως και ξαναβρίσκει - και επιμένει σε αυτό χωρίς να μπορεί να το επεξεργαστεί περισσότερο - είναι μια μόνο συγκεκριμένη εικόνα και μάλιστα εικόνα μερικού αντικειμένου: π.χ. το βλέμμα κάποιου ή, σε άλλο όνειρο, ένα ανοιχτό παράθυρο και στο βάθος κάποιος – μια σιλουέτα, αλλά δεν ξέρει ποιος. Είναι όνειρα χωρίς σενάριο, χωρίς κίνηση, αλλά κυρίως χωρίς συνειρμούς. Όνειρα αυτού του είδους μεταφέρουν νομίζω μια παλινδρομική φορά προς κάτι αισθητηριακό παρ' όλη την εικονική του αναπαράσταση, κάτι που δεν δίνει στον ασθενή τη δυνατότητα σύνδεσης με το συναίσθημα, ή ένα όνειρο στο οποίο, χωρίς τη δυνατότητα συμβολισμού, δεν μπορεί καν να αποδοθεί ένα νόημα.

4. Ένα τελευταίο ερώτημα αφορά τη διαφοροποίηση των σωματικών ασθενειών. Σκέπτονται οι ψυχοσωματιστές με τον ίδιο τρόπο τις ασθένειες των οποίων τα συμπτώματα προκαλούν φυσικό πόνο, ή που φαίνονται (π.χ. δερματίτιδες) με τις ασθένειες που δρουν εσωτερικά και δεν έχουν εμφανή συμπτώματα (διαβήτης) ή και με ασθένειες που οδηγούν στο φυσικό θάνατο (καρκίνοι);

Τέλος, η Άννα Ποταμιάνου στην αντιφώνησή της κάνει μια αναφορά σε προγεννητικούς παράγοντες και βιολογικές διαδράσεις μεταξύ του εμβρύου και του μητρικού σώματος, που αφήνουν ίχνη. Στο σώμα; Στην ψυχή; Νομίζω πως θα χρειαζόταν ένα άλλο μετα-συμπόσιο για να συζητηθούν ειδικώς αυτά τα θέματα, μαζί με τις απόψεις των ψυχοσωματιστών για τη βρεφική ηλικία όπου χτίζονται οι βάσεις για την ψυχική μας ζωή.